

Sabahattin Ali ve *Markopaşa'sı*

M. Kemal Adatepe

Sabahattin ALİ, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler* / Derleyen: Hikmet Altunkaynak. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998. 151 S. 13,5x21,5 cm. ISBN 975-363-842-6.

Sosyalist gerçekçi öykücülerimizden Sabahattin Ali'nin, çeşitli dergilerdeki söyleşi, inceleme, tanıtım, siyasi vb. yazılarının (bir kısmının) bir araya toplandığı *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*, geçtiğimiz yılın sonlarında (Ekim 1998) yeniden yayımlandı.

1930 yılında Almanya'daki burslu öğrenimini yarım bırakarak Türkiye'ye dönen Sabahattin Ali, Milli Eğitim Bakanlığı'nca Almanca öğretmeni olarak atanır, öğretmenlik görevi sırasında -ilki Aydın'da (1931), ikincisi Konya'da (1932)- iki kez tutuklanır ve hapis cezasına çarptırılır. 1933 yılında hapishaneden çıktıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nca ikinci kez görevlendirilen Sabahattin Ali, 1938 yılında Devlet Konservatuvarı'na atanır, Carl Ebert'in çevirmeni, öğretmen ve dramaturg olarak çalışır. 1944 yılında, faşistlerce sürdürülen, *İçimizdeki Şeytan* romanı merkezli saldırılar sonucunda, Nihal Atsız'a karşı açtığı hakaret davasını kazandığı halde, siyasi olayların gelişiminde bakanlık emrine alınınca görevinden istifa eder (Aralık 1945). Bir yıl kadar sonra ise siyasi hiciv dergisi *Markopaşa'yı* çıkarmaya başlar (25 Kasım 1946), yazıları nedeniyle birçok soruşturmaya uğrar, hapis cezaları alır, uygulanan baskılar nedeniyle yayımladığı *Markopaşa*, *Merhumpaşa*, *Malûmpaşa* ve *Ali Baba* dergilerini tasfiye etmek zorunda kalır. Bir süre kamyonculuk yapar, kesin olarak bilinmeyen bir tarihte, şüpheli bir şekilde öldürülür.

İlk şiiri 1926 yılında yayımlanan Sabahattin Ali, ilk (şiir) kitabı olan *Dağlar ve Rüzgar*'ı 1934 yılında, ilk öykü kitabı *Değirmen*'i ise 1935 yılında yayımlar. Bu eserleri daha sonra, *Kağrı*, *Ses* (1936), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947) isimli öykü kitapları ile, *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940) ve *Kürk Mantolu Madonna* (1943) isimli romanları izler.

Konuları çoğu kez gerçek yaşamdan ve gerçek kişilerden oluşan eserlerinde Sabahattin Ali, yaşadığı dünyayı anlamaya ve anlatmaya, sorunları bulmaya ve çözümler göstermeye çalışır. Eserlerini önemli kılan nokta, dünyayı anlamaya ve anlatmaya çalışırken izlediği insancıl yaklaşımdır. "Çirkince"de tehcirle köyü terk ettirilenler de, köye yeni iskân ettirilenler de, Sabahattin Ali'nin insanlarıdır. "Asfalt Yol" öyküsünde öğretmeni köyden kovan köylüler, yine de onun dostlarıdır; "Köpek" öyküsünde sanki onun köpeği öldürülmüştür; "Apartman" öyküsünde çatıdan düşen işçi sanki Sabahattin Ali'nin kendisidir.

Sabahattin Ali'ye özgünlük kazandıran önemli noktalardan biri, birçok zamandaşından farklı olarak kadınların insan olma, insanca yaşama hakkını tanımasıdır. "Gramafon Avrat"ta, "Hanende Melek"te, "Yeni Dünya"da, düşkün kadınlar değil, yozlaşmış toplumdaki insan ilişkileri, bu ilişkilerin, kadınları olduğu kadar, "Bir Mesleğin Baıplangıcı"nda olduğu gibi, erkekleri de insani özelliklerinden nasıl uzaklaştırdığı anlatılır. *İçimizdeki Şeytan*'in kendine yaşama alanı arayışındaki Macide'si, *Kürk Mantolu Madonna*'da, yaşamını kendi iradesiyle yönlendiren Maria Puder'e dönüşür; insan olma bilinci, Sabahattin Ali'de, erkek kahramanla değil, erkek ve kadın anti-kahramanlarla bir bütün olarak temsil edilir.

Sabahattin Ali'nin güçlü sanatçı kişiliği, kuşkusuz ki güçlü siyasi kişiliğinden de güç alır. Bu güçlü siyasi bilinç, 1946 yılında Missouri Zırhlısı Türkiye'ye "demokrasi getirirken" çekinmeden «bizim bildiğimize göre müstakil bir memleketin toprakları üzerinde, ister general olsun ister teknisyen, ister üniforma giysin, ister sivil, ister yaya dolaşsın, ister jeep otomobiline binsin, yabancı bir devletin ordusuna mensup birlikler, devamlı vazife ile bulunamazlar» ("İstiklâl", *Markopaşa*, (1946) 1.) ya da yabancı sermaye için, «Yurdumuza tekrar yabancı sermaye gelecekmiş. Gazeteler bu havadisi verirken cümbüş ediyorlar. Resmî makamlar da, memlekete yabancı parası girmesini kolaylaştırmağa himmet ediyorlar. (...) Lozan'ın en şerefli tarafı, bizi yabancı sermaye köleliğinden kurtarması idi. (...) Bir memlekete girip yerleşen yabancı sermayeyi çıkarıp atmanın, yabancı orduları sürüp denize dökmekten çok daha güç olduğunu, biz Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçıları herkesten iyi biliriz» ("Yabancı Sermaye", *Markopaşa*, (1946) 2.) der ve ekler: «Kendi menfaatlerini milletlerin menfaatinden üstün tutanlara, kendi hak edilmemiş ekmeklerini yiyebilmekte devam etmek için milletlerini kölelik zincirleri, cehalet karanlığı, korku uyuşukluğu içinde bırakmaya çabalayanlara lânet olsun. (...) Kendilerini sattıkları devletin dostluğunu kendi milletine mazur gösterebilmek için yurtlarına kavi ve korkunç düşmanlar icat edenlere ve memleketlerini yakın tehlikelere sokmak isteyenlere lânet olsun...» ("Lânet Olsun", *Markopaşa*, (1947) 10.)

Bu siyasi yaklaşımın doğal bir sonucu olarak Sabahattin Ali, öyküleriyle, romanlarıyla Türkiye edebiyatında edindiği onurlu kimliğinin yanı sıra, ölümü üzerindeki "bilinmezlikler" nedeniyle hakkında çokça "dedikodu" üretilen, ülkemizin siyaset-sanat ilişkileri tarihinde nirengi noktası/işaret taşı görevi gören bir kişiliktir. Bu nedenle de, sanatı, siyasi tercihleri ya da günlük çıkarları için bir araç olarak görenler, kullanmaya kalkışanlar için Sabahattin Ali'nin manevi kişiliği, "sanatçının gücü" karşısında zavallılıklarını açıkça ortaya çıkartan bir transformatördür de aynı zamanda.

Bunun en son örneği olarak, ürettiği "tezler"le Türkiye "sosyalistlerinin ve komünistlerinin kellelerini" altın tepsi içinde 12 Eylül yönetimine "sunan" Yalçın Küçük'ün ürettiği sahte kanıtlar, kuşkusuz ki bilimsellik kisvesi altında yapılan sahtekarlıkların ne ilki, ne de sonuncusu (Bkz.: Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler* 1-5 (1984-1986); *El Kitabı*, 1 (1997)). Başta Nâzım Hikmet ve Sabahattin Ali olmak üzere, Türkiye'nin yetiştirdiği yeri doldurulamaz değerlere yapılan bu saldırı, saldırıların en büyüğü/önemlisi, en zarar vereni de değil; ancak, bu sahte kanıtların ve gerçeği çarpıtan sözde "tezler"in, bir yandan bazı "sol" guruplarca araştırmaya gerek görülmeden doğru olarak kabul edilmesi/görmesi, diğer bir yandan ise, bu duruma zamanında ve etkin olarak müdahale edilememiş olması, Yalçın Küçük'ün "bir solcu olarak solu eleştirmek" adına yaptığı bu sahtekarlığa özel bir önem kazandırıyor.

Yalçın Küçük'ün "çeşitli çalışmalar" sonucunda ortaya çıkardığı ve "kanıtladığı" "Sabahattin Ali'nin öldürülmesi tezi" de aslında kendisinin değildir. Yalçın Küçük'ün "sözde "senaryosu" ilk kez Kemal Bayram'ın *Sabahattin Ali Olayı* (1978) isimli kitabında, Kerim Korcan'ın "Sabahattin Ali Hakkında" başlıklı yazısında ortaya atılır (ss. 453-471). Kerim Korcan'ın, Troçkistler'e kinini kustuğu bu yazıda Sabahattin Ali, bu kinin kusulmasında sadece bir araçtır. Üstelik bunu bir de Avukat Faruk Erem'i şahit olarak göstererek, onun bir yazısında geçen olay ile Sabahattin Ali arasında bire bir ilişki kurarak yapar. Avukat Faruk Erem'in, Kerim Korcan'ın kendisini "şahit" göstererek Sabahattin Ali'nin polisle işbirliği yaptığı, "görevlilerce" trenle sınıra götürülüp orada arkadan vurularak öldürüldüğü yolundaki iddiasını reddetmesi, yazısında başka bir kişiyi, bir başka olayı anlattığını belirtmesi elbetteki bir işe yaramaz.

Aynı şekilde bu senaryonun sahibi olmak da Kerim Korcan'ın bir işine yaramaz; Yalçın Küçük aynı senaryoyu "çeşitli çalışmalarla" yeniden yazar. Üstelik Kerim Korcan'dan hiç söz etmeden, bir de üç ölüden bir Sabahattin Ali ölüsü çıkartarak. (Yalçın Küçük'ün sahte tezleri üzerine bir çalışma için bkz.: "Yalçın Küçük'ün Sabahattin Ali'nin Ölümü ile İlgili Tezleri Üzerine Notlar", *Adam Sanat*, (Şubat 1998) 147, ss. 69-76; "Yalçın Küçük'ün Sabahattin Ali'nin Ölümü ile İlgili Tezleri Üzerine Notlar, II", *Adam Sanat*, (Mayıs 1998) 150, ss. 54-71.)

Sabahattin Ali ile ilgili tartışmalar öldürülüşündeki giz ile sınırlı değil elbette. Tahir Alangu'nun *Değirmen ve Dağlar*'ın Varlık Yayınları'nca yapılan baskısına (1965) yazdığı önsöze Demir Özlü'nün tepkisinden ("Sabahattin Ali İçin Bir Önsöz Üzerine", *Yeni Dergi*, 2 (1966) 17, ss. 181-184.), evine ilk kez gittiği Sabahattin Ali'den bin sayfalık Almanya baskısı bir kitabı hediye olarak aldığı halde, evindeki kitapları, sağdan soldan "el koyarak" topladığını öne sürenlere değin, değişik kişilerin değişik değerlendirmeleri, Sabahattin Ali hakkında yapılan çalışmalar, araştırmalar, "Sabahattin Ali olayı" mozağının parçalarını oluştururlar.

Bu parçalardan bir tanesi de elbette ki *Markopaşa Yazırları ve Ötekiler*.

Birinci baskı yapıldığı zaman da, Sabahattin Ali'nin ikinci dilden çeviri konusundaki görüşlerinin önemi, tiyatro ve tiyatro oyunları üzerine değerlendirmeleri, Rıfat Ilgaz'ın *Yarenlik* isimli şiir kitabı aracılığıyla şiir anlayışı, *Markopaşa*, *Merhumpaşa*, *Malûmpaşa* ile *Ali Baba* (Tam ismi: *Kırk Haramilere Karşı : Ali Baba*) vesilesiyle siyasi düşünceleri üzerinde durulmuş, tartışılmıştı; tartışılıyor.

Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan bu yeni baskının künyesinde her ne kadar "1. baskı: İstanbul, Ekim 1998" yazmakta ise de, Hikmet Altınkaynak tarafından derlenen *Markopaşa Yazırları ve Ötekiler*'in birinci baskısı 1986 yılında Cem Yayınevi tarafından yapılmıştı ve bu yeni baskıda da bir "İkinci Önsöz" yer almakta. Ayrıca, ilk baskıya göre bazı küçük değişiklikler de görülmekte. Birinci baskıdaki "Önsöz" bu baskıda da korunurken, "Sabahattin Ali'nin Yaşam Öyküsü" başlıklı bölüm kaldırılmış. Sabahattin Ali'nin yazılarının derlendiği bölüm aynen korunurken, ikinci baskının sonuna, birinci baskıda olmayan yeni bir bölüm eklenmiş; "Notlar" başlıklı bu bölümde, Sabahattin Ali'nin yayımladığı dergiler tanıtılmaya çalışılmış.

Markopaşa Yazırları ve Ötekiler için üzerinde durulması gereken noktaları iki bölümde ele almak gerekmektedir. Birincisi, Sabahattin Ali'nin sanat-edebiyat yazıları ile, *Markopaşa*'da (vd) yayımlanan siyasi yazılarınının aynı başlık altında toplanmış olması. Doğrusu ikinci dilden çeviri sorunlarından, *Fontamara* yazarının yaşamından, ya da "Shakespeare Meselesi"nden birden bire Ürdün ile Mustafa Kemal'in kurduğu Türkiye'nin bağımsızlık anlayışlarının karşılaştırılmasına ya da Türkiye'deki yabancı sermaye sorununa geçmek her ne kadar "hoş" gibi gözükse de, aslında sadece tatsız bir şekilde kitabın sistematığındeki hataya işaret etmekte.

Markopaşa Yazırları ve Ötekiler'de görülen ikinci bir hata ise, birinci baskıda yapılan bir hatanın "ortadan kaldırılmasıyla" daha da fazla ortaya çıkmış.

Kitabın birinci baskısında yer alan (ve ikinci baskıda çıkartılan) "Sabahattin Ali'nin Yaşam Öyküsü" başlıklı kronolojik dizinde, Sabahattin Ali'nin çıkardığı dergiler olarak, *Markopaşa*, *Malûmpaşa* ve *Merhumpaşa* sayılır. Yine Sabahattin Ali tarafından çıkarılan *Ali Baba* ise nedense Sabahattin Ali'nin yayımladığı dergiler arasında yer almaz. Bu durumda, *Markopaşa Yazırları ve Ötekiler*'de yer alan *Ali Baba* yazılarını Sabahattin Ali, kendi yayımladığı bir dergide değil de, başkasının yayımladığı bir dergide yayımlamış olmaktadır!

Yine birinci baskıdaki kronolojik dizinde, Sabahattin Ali'nin, Mehmet Ali Aybar'ın

yayımladığı *Zincirli Hürriyet* dergisindeki bir yazısından ötürü kovuşturmaya uğradığı belirtilmektedir. Ancak, *Zincirli Hürriyet*'teki bu yazı birinci baskıda da yer almamaktaydı ("Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır", *Zincirli Hürriyet*, 2 (5 Şubat 1948) 1.).

Söz konusu dergilerin ve makalelerin bulunması, derlenmesi oldukça güç, zahmetli bir iş. Bu nedenle, bu konu üzerinde çalışanlar için kabul edilebilir hata paylarını öngörmek her zaman için zorunlu. Hikmet Altınkaynak, *Zincirli Hürriyet*'teki yazıyı *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'e almış olsaydı, elbette ki kitap eksik kalmaktan kurtulmuş olurdu. Ancak bu imkanı bulamamış olduğunu göz önüne alacak olursak, hiç olmazsa durumu bir notla okuyucuya açıklamalıydı.

Çünkü, kitabın ikinci baskısında "Sabahattin Ali'nin Yaşam Öyküsü" başlıklı kronolojik dizin kaldırıldığı, bu konuda bir başka not da bulunmadığından, özellikle konuya yeni yakınlık duymaya başlayanlar için sakıncalı bir durum ortaya çıkmakta: *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'den eksik bilgi edinmekte, Sabahattin Ali'nin *Zincirli Hürriyet*'teki yazısından bihaber kalmaktadırlar.

Hikmet Altınkaynak'ın bu güç açıklanır tutumunun yanı sıra üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*, belki de yanlış olarak, okuyucuya, Sabahattin Ali'nin güzel edebiyat ürünleri dışında kalan sanat üzerine yazıları ile makalelerinin bir araya toplandığı, bir anlamda bir "bütün yazıları" kitabı imajı uyandırması. Ancak okuyucular bu konuda dikkatli olmalı; çünkü görüldüğü kadarıyla, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'de, Sabahattin Ali'nin, bütün yazıları yer almamakta. Yukarıda sözü edilen *Zincirli Hürriyet*'teki yazısından başka, Filiz Ali ile Atilla Özkırımlı'nın hazırladıkları *Sabahattin Ali* kitabına göre (2. bs. 1986) şu yazılar *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'de yer almamakta: "Fikir Münakaşaları", *Oluş*, (6 Mart 1939); "Yeni Adam Edebiyat Anketi-Sabahattin Ali'nin Cevabı", *Yeni Adam*, (21 Eylül 1939) 247.; "Ah! Bir Baş Muharrir Olsam", *Markopaşa*, 1 (2 Aralık 1946) 2.; "İngilizleri severim", *Markopaşa*, 1 (9 Aralık 1946) 3.; "Kokuyor", *Markopaşa*, 1 (13 Ocak 1947) 6.; "Akkoyun, Karakoyun", *Markopaşa*, 1 (20 Ocak 1947) 7.; "Çarıklı Erkânıharp", *Markopaşa*, 1 (10 Şubat 1947) 10.; "Vallahi Batırırım", *Markopaşa*, 1 (3 Mart 1947) 13.; "Recepkrasi ve Celâlkıratik", *Markopaşa*, 1 (21 Nisan 1947) 18.; "Vay Hassoyu Döğersin", *Ali Baba*, 1 (25 Kasım 1947) 1.

Burada bir nokta üzerinde daha durmak yararlı olacaktır; *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'in ikinci baskısının sonuna eklenen "Notlar" bölümünün neden buraya konduğunu anlamak çok zor. Eğer Sabahattin Ali'nin yayımladığı dergileri tanıtmak için ise, *Ali Baba* yine burada yer almadığı için amaca ulaşamamış demektir (ayrıca Hikmet Altınkaynak'ın on iki yıl sonra da aynı hatayı yapması biraz garip kaçmakta!). Yok bu bölümün amacı Sabahattin Ali'nin yayımladığı dergileri tanıtmak değil de, "Markopaşa olayını" anlatmak ise yine amaca ulaşamamış demektir; çünkü, *Ali Baba* da "Markopaşa olayı"nın bir parçasıdır, dolayısıyla konunun bir bölümü yine eksik bırakılmıştır.

Bu eksikliğin yanı sıra, "Notlar" bölümü için anlaşılmayan bir nokta da, nasıl olup da Hikmet Altınkaynak'ın böyle bir bölüm hazırlayabildiğidir; belki bu bölümü hiç yazmazsa kitap için daha hayırlı olurdu. Yazmaya karar verdiğinde ise hiç olmazsa "Markopaşa olayı" ile ilgili bir iki şey okusaydı. En azından Mehmet Ergün'ün geçtiğimiz yıl bu konuda yayımlanan iki makalesini okumadan artık "Markopaşa olayı" üzerine bir şeyler söylemek/yazmak abesle iştigal etmek oluyor. (Mehmet Ergün'ün söz konusu iki makalesi, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'in yayımlanmasından üç ay kadar önce yayımlanmıştı. Hikmet Altınkaynak'ın, üç sayfalık "Notlar" bölümünde bu yazıları da değerlendirmesi beklenirdi.

Ancak, zamanında yazıları görmemiş olduğunu, ya da görmüşse de "yapacak bir şeyi" kalmadığını düşünsek bile, söz konusu yazılar olmadan da daha iyi bir şeyler yazabilirdi. Mehmet Ergün'ün yazıları için bkz.: "Basın Tarihimizde İlginç Bir Olay: 'Sahte' Marko Paşa", *Tarih ve Toplum*, (1998) 175, ss. 41-48; "Kırk Birinci Harami?", *Adam Sanat*, (1998) 152, ss. 20-39.)

Sonuç olarak, her ne kadar Hikmet Altunkaynak, *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*'in her iki baskısında da yer alan "Önsöz"de oldukça iyi niyetli bir yaklaşım sergilese de, kitabın sistematüğinden kaynaklandığını düşündüğümüz hatalar kolayca gözardı edilebilecek hatalar değil. Dileğimiz bir sonraki baskıda bu aksaklıkların düzeltilmesi.

Kitap Gazetesi, İstanbul: 8 (1999) 95-96 ss. 3-5.
(Mayıs 2006'da yeniden gözden geçirildi.)